

Верховний
Суд

Актуальні питання, які виникають під час розгляду цивільних справ у апеляційному та касаційному порядку

Дмитро Луспеник

Секретар Пленуму Верховного Суду,

Касаційний цивільний суд,

кандидат юридичних наук, доцент

Лекція, Національна школа суддів України

м. Київ, 20 жовтня 2020 року

ЦПК України – 3 роки

Відповідно до пункту 1 Прикінцевих положень розділу 6 **Закону України** від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» та **постанови Пленуму Верховного Суду** від 30 листопада 2017 року № 2 (*Голос України, № 225 (6730) від 1 грудня 2017 року*) **ЦПК України в новій редакції набрав чинності 15 грудня 2017 року.**

ЦПК у новій редакції – це концептуальні новації, які підказала судова практика, і процесуальні інституції, які вже давно і доволі успішно застосовуються в інших країнах. Це результат тривалої і кропіткої колективної роботи спеціалістів-практиків, які знають реальний судовий процес: суддів, адвокатів, а також науковців.

ЦПК України – 3 роки: основні новели

Вивчення та застосування положень нового ЦПК України показало, що в кодексі міститься близько **100 новел, змін норм** порівняно з ЦПК 2004 року.

Таке реформування дало змогу підвищити ефективність цивільного судочинства й привести його у відповідність до міжнародних стандартів справедливого правосуддя, наслідком чого стали суттєві зміни законодавчого регулювання класичних процедур цивільного судочинства, а також введення нових інститутів цивільного процесуального права.

В основу змін покладена ідея фундаменталізації прав людини та забезпечення доступності правосуддя як міжнародного стандарту справедливого судочинства.

ЦПК України – 3 роки: основні новели

- 1. Оновлений каталог основних засад (принципів) цивільного судочинства, в якому особливе місце посідає основоположний принцип верховенства права.**
- 2. Ключові зміни відбулися в інституті судової юрисдикції, найважливішими з яких можна вважати запровадження уніфікованого підходу до визначення видів юрисдикції у всіх процесуальних кодексах з точки зору застосування єдиних критеріїв її поділу, а також введення механізму вирішення (подолання) конфлікту юрисдикції. Похідні вимоги.**
- 3. Недопустимість зловживання процесуальними правами та відповідальність за них, зокрема, неприцяманий цивільному судочинству інститут штрафу.**
- 4. Більш тривалі строки для вчинення процесуальних дій задля забезпечення своєчасного розгляду справ у розумні строки.**
- 5. Уточнено завдання і основні засади судочинства. Вперше не лише на суд покладено завдання, а й на учасників судового процесу.**

ЦПК України – 3 роки: основні новели

6. Зміна системи цивільного судочинства з точки зору її структурно-функціональної характеристики та модифікації окремих проваджень і процедур, а саме:

- диверсифікація позовного провадження на спрощений та загальний порядок;**
- спрощення наказного провадження, яке вперше стало альтернативною спрощеному провадженню;**
- введення інституту малозначних справ;**
- посилення значення підготовчого провадження.**

7. Електронне судочинство, у тому числі перелік засобів доказування доповнено електронними доказами.

ЦПК України – 3 роки: основні новели

8. **Новий процесуальний інститут – забезпечувальні заходи.** А також **зустрічне забезпечення** – як гарантія відшкодування можливих для відповідача збитків.
9. **Проарбітражність ЦПК України:** арбітрабельність спорів, судовий контроль дійсності арбітражної угоди, забезпечувальні заходи, а саме: попереднє забезпечення доказів, попереднє забезпечення позову.
10. Процедура **врегулювання спору за участю судді.**
11. Правнича допомога. **Адвокатська монополія.**
12. Модернізація **апеляційного та касаційного проваджень**, зокрема шляхом **введення фільтрів касаційного оскарження.**

ЦПК України – 3 роки: основні новели

13. До основних змін в інституті доказуванні слід віднести такі:

- **розширення переліку засобів доказування** за рахунок виокремлення **електронних доказів** (п. 1 ч. 2 ст. 76 ЦПК);
- закріплення поряд із належністю та допустимістю також таких вимог до доказів, **як достовірність і достатність** (ст. ст. 78-79 ЦПК);
- більш жорстку регламентацію правил подання доказів (ст. 83 ЦПК);
- введення складових **процедури обміну змагальними паперами** (ст. 83 ЦПК);
- часткове впровадження елементів **процесуального естопелю** (ч. 2 ст. 82 ЦПК);

ЦПК України – 3 роки: основні новели

До основних змін в інституті доказуванні слід віднести такі (продовження):

- розширення дискреційних повноважень суду у сфері доказування, зокрема наділення його можливістю збирання доказів за власною ініціативою у виключних випадках (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 ЦПК);
- застосування заходів процесуального примусу у випадках зловживання процесуальними правами і невиконання обов'язків щодо доказів (ч. 8 ст. 84, ч. 1 ст. 143, ст. 146 ЦПК, п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК);
- концентрація процесу, а саме: темпоральні межі доказової діяльності детальну регламентацію строків подання доказів, процедуру розкриття доказів тощо.

Апеляційне провадження

Стаття 6 ЄКПЛ надає широкий спектр **гарантій** під час провадження в суді першої інстанції, однак не зобов'язує держав-учасниць засновувати суди апеляційної та касаційної інстанції. Разом з тим, якщо останні створені, то особі має гарантуватися дотримання гарантій п. 1 ст. 6 ЄКПЛ і на рівні цих судів, хоча у таких випадках можуть застосовуватися **менш суворі стандарти**, зважаючи на специфічні властивості проваджень у таких судах, їх функції, обсяг вже наданих гарантій права на справедливий судовий розгляд у конкретній справі у судах нижчих інстанцій.

З цієї точки зору ЄСПЛ **розрізняє функції та завдання судів апеляційної та касаційної інстанцій**: якщо апеляційний перегляд розглядається як мінімальний стандарт оскарження, то касаційний перегляд традиційно вважається екстраординарним з огляду на особливий характер касаційного суду як суду найвищої інстанції, специфіку його повноважень з точки зору обмеження виключно питаннями права, більший ступінь формальності процедур.

Апеляційне провадження

- У світі моделі апеляції діляться на **повну і неповну**.
- Аналіз норм ЦПК України дозволяє стверджувати, що в Україні **змішана модель апеляційного провадження**.
- З одного боку, докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (ч.ч. 2, 3 ст. 367 ЦПК), тобто за загальним правилом, суд апеляційної інстанції не приймає нові докази, що характерне для **неповної апеляції**. Проте з іншого, за результатами розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції апеляційний суд, за загальним правилом, не має права передавати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, окрім випадку, передбаченого ст. 378 ЦПК, що притаманне **повній апеляції**.

Апеляційне провадження

спірні питання

Право апеляційного оскарження (статті 352, 362 ЦПК)

- учасники справи,
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Суд апеляційної інстанції лише в межах відкритого апеляційного провадження має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи невирішення судом першої інстанції питань про права та інтереси особи, яка не брала участі в розгляді справи судом першої інстанції та подала апеляційну скаргу. При цьому, якщо обставини вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи особи, яка не була залучена до участі в справі, не підтвердилися, апеляційне провадження підлягає закриттю (п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК).

Постанови ВС: від 27.02.2019 у справі № 360/1938/16; від 08.04.2020 у справі № 2018/2-3638/11; від 17.02.2020 у справі 668/17285/13 (ОП КЦС ВС); від 16.01.2020 у справі № 925/1600/16 (ОП КГС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Право апеляційного оскарження (ст. 352 ЦПК)

Особи, які не брали участі у справі, мають право апеляційного оскарження, якщо доведуть, що суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Умови: а) особа, яка не брала участь у справі ні особисто, ні через представника; б) зазначена особа володіє таким правом на предмет спору, який робить необхідним її залучення до участі у справі; в) **порушення прав цієї особи** ухваленим рішенням повинно бути **реальним і в наявності**. Аналіз п. 4 ч. 3 ст. 376 ЦПК вказує на те, що своїм рішенням суд вирішив питання про їх права та обов'язки, *а не вирішить у майбутньому*. Наприклад, особа, яка вважає себе спадкоємцем, має додати до апеляційної скарги докази, що вона **вже** вчинила дії на прийняття спадщини, **а не має намір** їх вчинити.

Постанови ВС: від 30.10.2019 у справі № 391/166/19; від 08.07.2020 у справі № 662/953/17; постанова ВП ВС від 07.04.2020 у справі № 504/2457/15-ц.

Апеляційне провадження

спірні питання

Ухвали, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду (ст. 353 ЦПК)

Перелік таких ухвал наведено у ч. 1 ст. 353 ЦПК, а згідно з ч. 2 цієї статті: заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

На відміну від ЦПК 2004 року, новий ЦПК використовує чіткі випадки апеляційного оскарження, зазначаючи «про задоволення» (наприклад, пп. 3, 11, 14) чи «про відмову» (наприклад, пп. 10, 20), або «про задоволення і про відмову» (пункти 2, 19, 21).

Є недоліки закону. Так, у п. 26 зазначено лише про відстрочення і розстрочення, зміни чи встановлення способу і порядку виконання рішення, проте у ч. 7 ст. 435 ЦПК йдеться про право апеляційного оскарження й *при відмові* у вчиненні таких дій.

Постанова ВП ВС від 19.06.2018 у справі 18/1544-10.

Апеляційне провадження

спірні питання

Строк на апеляційне оскарження (ст. 354 ЦПК)

1. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

2. Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження:

1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду;

2) на ухвали суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Апеляційне провадження

спірні питання

Строк на апеляційне оскарження (ст. 354 ЦПК)

Частина 1 і частина 2 мають різне правозастосування.

Частина 1 застосовується у взаємозв'язку з ч. 5 ст. 268 ЦПК, яка визначає дату ухвалення рішення. При цьому заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження подавати не потрібно.

Частина 2 цієї статті передбачає обов'язкове подання заяви про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження з наданням відповідних доказів поважності пропуску.

Постанови ВС: від 26.09.2018 у справі № 285/3049/15; від 22.05.2020 у справі № 357/4311/17; від 17.07.2019 у справі № 500/415/15; від 22.11.2019 у справі № 461/5908/18 (ОП КАС); від 16.10.2019 у справі № 182/7775/15 (ВП ВС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Строк на апеляційне оскарження (ст. 354 ЦПК)

Частина 3. Строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині другій статті 358 цього Кодексу.

Частина 3 цієї статті передбачає інші, аніж у ч. 2, підстави для поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, не наводячи його переліку. Проте одночасно передбачає виняток – це **річний преklusивний строк** оскарження з дня складення повного тексту судового рішення. Він також передбачає два винятки.

Постанови ВС: від 26.09.2018 у справі № 285/3049/15; від 06.02.2019 у справі № 361/161/13.

Річний строк є **присічним і для позову органу влади** (постанова ВП ВС від 19.06.2019 у справі № 2-1678/05).

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги (ст. 355 ЦПК)

Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

- До дня початку функціонування ЄСІТС апеляційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу. У разі порушення порядку подання апеляційної скарги відповідний суд повертає таку скаргу без розгляду (пп. 15.5 п.1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України у редакції, чинній з 15.12.17).
- ☒ Апеляційна скарга подається апеляційному суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення (ч. 1 ст. 296 ЦПК України у редакції, чинній до 15.12.17).

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги (ст. 355 ЦПК)

- Відсутність ЄСІТС не створює перешкоди учасникам провадження у поданні апеляційних скарг у паперовій формі **безпосередньо до апеляційного суду** та їх прийнятті.
- ☒ Особа, яка подає скаргу, вправі очікувати застосування норм, які надають право подавати апеляційну скаргу **як безпосередньо до апеляційного суду, так і через місцевий суд.**

Постанови ВП ВС: від 18.04.2019 у справі № 04040/4893/18; від 15.01.2020 у справі № 145/1330/17, від 20.06.2018 у справі № 514/134/17 (ОП КЦС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Відкриття/відмова у відкритті апеляційного провадження (склад суду)

З прийняттям нового ЦПК України виникла правова дискусія про те, в якому складі вчиняти певні процесуальні дії судом апеляційної інстанції: **одноособово чи колегією у складі трьох суддів**. Це стосується: залишення апеляційної скарги без руху, повернення скарги, відкриття/відмова у відкритті апеляційного провадження тощо.

По суті всі три процесуальні закони: ЦПК, ГПК і КАС містять майже тотожні формулювання, але практика касаційних судів, які вказують судам апеляційної інстанції відповідної юрисдикції, як вірно поступати, є дещо різною.

У зв'язку з цим КЦС ВС ухвалою від 05.08.2020 передав відповідну справу для вирішення виключної правової проблеми і відступлення від висновку КАС ВС до ВП ВС, яка прийняла справу до провадження (№ 263/4637/18).

Апеляційне провадження

спірні питання

Відзив на апеляційну скаргу, приєднання до скарги, доповнення, зміна скарги

- У разі, якщо у відзиві на апеляційну скаргу чи в заяві про приєднання до апеляційної скарги фактично містяться інші мотиви або причини, ніж зазначені в самій скарзі, або містяться інші вимоги, то такі **відзив чи заява вважається окремою апеляційною скаргою** зі всіма наслідками, що з цього випливає: залишається без руху для усунення недоліків відповідно з вимогами ст. 356 ЦПК та для сплати судових витрат.
- У заяві про приєднання до апеляційної скарги можуть міститися лише додаткові обґрунтування, уточнення вже поданої апеляційної скарги, у тому числі як про питання факту, так і питання права.

Ухвала ВС: від 14.09.2020 у справі № 369/205/17.

Апеляційне провадження

спірні питання

Відзив на апеляційну скаргу, приєднання до скарги, доповнення, зміна скарги

До відзиву додаються **докази надсилання** (надання) копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи (ч. 4 ст. 360 ЦПК).

До заяви про приєднання до апеляційної скарги додаються документ про сплату судового збору та **докази надсилання** (направлення) копії заяви іншим учасникам справи (ч. 3 ст. 363 ЦПК).

У разі доповнення чи зміни апеляційної скарги особа, яка подала апеляційну скаргу, повинна подати **докази надсилання** копій відповідних доповнень чи змін до апеляційної скарги іншим учасникам справи, в іншому випадку суд не враховує такі доповнення чи зміни (ч. 2 ст. 364 ЦПК).

Якщо докази надсилання таких процесуальних документів до апеляційної скарги не додані, **вони не приймаються до розгляду, залишаються без розгляду**, про що зазначається в судовому рішенні (*постанови ВП ВС: від 07.08.2019 у справі № 757/43793/18; від 26.05.2020 у справі № 638/13683/15.*

Апеляційне провадження

спірні питання

Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції

Межі розгляду справи апеляційним судом направлені на зміцнення та розвиток принципів диспозитивності та змагальності в цивільному процесі.

Реалізація принципу диспозитивності вимагає повного врахування змісту апеляційної скарги: слід виходити не лише з того, в якій частині оскаржується рішення суду, а й з підстав, за яких особа, що подала скаргу, просить скасувати чи змінити рішення.

Суд апеляційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції лише в межах доводів і вимог апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Нові докази можуть досліджуватися в суді апеляційної інстанції лише у разі, якщо їх неподання до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

Вийти за межі доводів і вимог апеляційної скарги апеляційний суд вправі в інтересах законності як складової верховенства права (а значить і обґрунтованості, оскільки необґрунтоване рішення завжди є незаконним).

Апеляційне провадження

спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (ч. 3 ст. 367 ЦПК).

- **Випадки дослідження нових доказів**, які застосовує судова практика, можуть бути наступними:
 - 1) докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції, але особа, яка їх подає до апеляційного суду, не знала і не могла знати про їх існування;
 - 2) докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції і учасник процесу знав про них, однак з об'єктивних причин (не залежних від нього) не міг надати їх до суду;
 - 3) додаткові докази появились після прийняття рішення судом першої інстанції;

Апеляційне провадження

спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Випадки дослідження нових доказів, які застосовує судова практика, можуть бути наступними:

- 4) суд першої інстанції помилково виключив із судового розгляду надані учасником процесу докази, що могли мати значення для справи;
- 5) суд першої інстанції необґрунтовано відмовив учаснику процесу в дослідженні доказів, що могли мати значення для справи (необґрунтовано відмовив у призначенні експертизи, витребуванні доказів, коли їх подання суду для нього становило певні труднощі тощо).
- 6) наявні інші поважні причини їх ненадання до суду першої інстанції, де відсутні умисел чи недбалість особи, яка їх подає, або вони не досліджені цим судом внаслідок інших процесуальних порушень.

Апеляційне провадження

спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Щодо ступеню імперативності ч. 3 ст. 367 ЦПК важливе значення має такий прояв цивільного процесу, як **передбачуваність (прогнозованість) дій апеляційного суду** для учасників справи.

Про прийняття і дослідження нових доказів, як і відмови в їх прийнятті, апеляційний суд зобов'язаний мотивувати свій висновок у судовому рішенні (*п. 27 постанови ВП ВС від 31.01.2020 у справі № 370/999/16.*

Постанови ВС: від 15.05.2019 у справі № 717/2052/16 (ВП ВС); від 06.02.2019 у справі №916/3130/17 (КГС); від 24.02.2020 у справі № 910/22947/17 (КГС); від 03.05.2018 у справі № 404/251/17; від 31.07.2019 у справі № 753/11963/15.

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи

Стаття 370 ЦПК має суттєві відмінності від аналогічної норми, яка була в ЦПК 2004 року.

Умови застосування: 1) апеляційна скарга надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи;

2) особа, яка подала скаргу, не була присутня під час апеляційного розгляду справи;

3) суд апеляційної інстанції розглядає скаргу в межах доводів, які не розглядалися під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи;

4) суд відмовляє у відкритті провадження за апеляційною скаргою, якщо суд розглянув наведені у ній доводи під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи.

Ця норма права **не застосовується до особи, яка не була залучена до участі у справі** (постанова ВС від 15.07.2020 у справі № 522/21026/16).

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції

- Для усунення суддівської помилки шляхом перегляду оскаржуваного судового рішення суд апеляційної інстанції наділений певними **повноваженнями**, якими є сукупність його прав і обов'язків, пов'язаних із застосуванням процесуально-правових наслідків щодо такого рішення суду першої інстанції.
- Повноваження апеляційного суду закріплені у ст. 374 ЦПК, а в подальших статтях зазначені підстави для застосування певного повноваження (статті 375-379 ЦПК).
- Скасування рішення суду в апеляційному порядку не є санкцією відносно суду першої інстанції, а є реалізацією апеляційною інстанцією своїх повноважень і виконанням обов'язків, що входять у зміст правовідносин між судом апеляційної інстанції та учасниками справи. Суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, і суд, який здійснює його перевірку, діють у єдиному публічному інтересі і пов'язані загальною метою – вирішити спір, що виник між сторонами, на підставі закону.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 375 ЦПК)

Суд апеляційної інстанції залишає **апеляційну скаргу без задоволення, а судові рішення без змін**, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив судові рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Суд апеляційної інстанції повинен ухвалити мотивований судовий акт, у якому зазначити мотиви, чому доводи апеляційної скарги відхиляються (п/п в) п. 3 ч. 1 ст. 382 ЦПК). Це загальнопроцесуальна вимога кореспондуючої співмірності. Так, якщо законодавець встановив у якості обов'язкової вимоги до апеляційної скарги обґрунтування її мотивів, то для суду другої інстанції це означає кореспондуючий обов'язок у разі відхилення скарги мотивувати висновок, чому доводи заявника відхиляються, інакше буде мати місце порушення вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду в такому його елементі як мотивація судового рішення судом, який має право на дослідження нових доказів та переоцінку доказів

Постанови ВП ВС: від '13.02.2019 у справі № 320/57877/17; від 13.11.2019 у справі № 1711584/18.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 376 ЦПК)

Зазначена стаття ЦПК передбачає підстави для скасування судового рішення повністю або частково та **ухвалення нового рішення** у відповідній частині або **зміни рішення**.

Зі скасуванням рішення суду першої інстанції не пов'язане таке повноваження апеляційного суду, як зміна рішення, незважаючи на те, що в ст. 376 ЦПК об'єднані підстави як для зміни рішення суду, так і для скасування рішення суду із ухваленням нового рішення.

Апеляційний суд змінює рішення суду першої інстанції тоді, коли неправильність рішення можна усунути без його скасування, не змінюючи суть рішення і зміна стосується окремих частин рішення, зокрема, у разі виправлення помилок суду першої інстанції щодо розміру присудженої суми, розподілу судових витрат тощо. Якщо зміни стосуються фактичної сторони справи чи правового обґрунтування рішення, то таке рішення суду першої інстанції також слід вважати зміненим, тому апеляційний суд не повинен оформляти цю дію постановленням ухвали із зазначенням про залишення рішення без зміни з уточненням чи доповненням рішення суду першої інстанції.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 376 ЦПК)

Ухвалення нового рішення є основним з повноважень суду апеляційної інстанції, оскільки таке повноваження відповідає цілям апеляційного провадження – завершити провадження у справі на даній стадії процесу і усунути суддівську помилку.

Апеляційний суд ухвалює нове рішення тоді, коли при перевирішенні справи будуть виявлені такі порушення законності і обґрунтованості, які впливають на основний висновок суду першої інстанції про права та обов'язки учасників справи, і приходять до інших висновків. Ухваленням нового рішення повинна виправлятися допущена судом першої інстанції суттєва суддівська помилка, а не просто викладення іншого по суті висновку про те, як повинен вирішуватися спір.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 376 ЦПК)

Суд апеляційної інстанції **має право самостійно переоцінити докази**, встановлені та по-іншому оцінені судом першої інстанції, але обов'язково зазначивши при цьому, які саме норми процесуального права порушені цим судом при дослідженні та оцінці доказів.

При ухваленні нового рішення суд апеляційної інстанції зобов'язаний в мотивувальній частині постанови дати оцінку доказам, що наявні в матеріалах справи, та новим доказам, якщо вони досліджувались, в їх сукупності за правилами, встановленими ст. 89 ЦПК про оцінку доказів.

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, **якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи**. Проте на такі порушення апеляційний суд, не скасовуючи чи змінюючи рішення, повинен зазначити в своєму судовому рішенні.

Постанови ВС: від 19.08.2020 у справі № 2-13112/10; від 10.07.2019 у справі № 648/2988/16; від 15.09.2020 у справі № 205/4196/18 (п. 46, ВП ВС).

Касаційне провадження

Нормативно-правове регулювання національної моделі касаційного оскарження свідчать про перехід на конституційному рівні до моделі обмеженої касації, що реалізується за допомогою введення низки процесуальних фільтрів з метою підвищення ефективності касаційного провадження.

ЄСПЛ неодноразово наголошував, що право на оскарження судових рішень не є абсолютним та підлягає обмеженню з боку держави, що обумовлене статусом та функціями Верховного Суду як найвищого судового органу. *Zubac v. Croatia*, по. 40160/12, ECHR 2018.

При цьому обмеження у доступі до касації, наприклад, у малозначних справах, не є абсолютними (п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК).

Детальніше див.: Д. Луспеник. Завдання Верховного Суду як суду касаційної інстанції // <https://sud.ua/ru/news/publication/130875-zavdannya-verkhovnogo-sudu-yak-sudu-kasatsiynoyi-instantsiyi>

Актуальна судова практика

Справи, які не підлягають розгляду в судах у порядку будь-якого виду судочинства

- про визнання протиправними дій прокурора щодо утримання матеріалів кримінального провадження та використання ним цих матеріалів на власний розсуд із затримуванням розгляду справ за скаргами, поданими в порядку статті 303 КПК України, та про відшкодування моральної шкоди, завданої цими діями прокурора (*постанова ВП ВС від 13.06.2018 у справі № 454/143/17-ц*);
- про оскарження акта про порушення правил користування електричною енергією, який не встановлює для споживача будь-яких обов'язків і є різновидом претензії (*постанова ВП ВС від 06.02.2019 у справі № 522/12901/17-ц*);
- про визнання незаконними пов'язаних з розглядом судової справи дій/бездіяльності суду (судді чи посадових осіб суду), а також вимоги про зобов'язання суду (судді) до вчинення певних процесуальних дій не можуть розглядатися за правилами будь-якого судочинства (*постанова від 21.11.2018 у справі № 757/43355/16-ц, від 20.03.2019 у справі № 295/7631/17*);

Актуальна судова практика

Справи, які не підлягають розгляду в судах у порядку будь-якого виду судочинства

- про зобов'язання усунути особу від прав на передбачені статтею 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» пільги для члена сім'ї загиблого військовослужбовця (*постанова ВП ВС від 13.03.2019 у справі № 331/6927/16-ц*);
- до уповноваженої особи Фонду на ліквідацію банку та Фонду про визнання правочину позивача з третьою особою дійсним (*постанова ВП ВС від 18.09.2019 у справі № 638/17850/17*);
- вимоги про заборону на майбутнє видавати розпорядження щодо витребування в учасників бойових дій заяв на отримання разової грошової допомоги (*постанова ВП ВС від 28.04.2020 у справі № 607/15692/19*);
- вимоги, ініційовані з метою оцінки обставин, які становлять предмет доказування у кримінальному провадженні, чи з метою створення поза межами останнього передумов для визнання доказу, отриманого у такому провадженні, неналежним або недопустимим (*постанова ВП ВС від 30.06.2020 у справі № 333/6816/17*);
- вимоги щодо визнання незаконною нотаріальної дії з видачі свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (*постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 438/610/14-ц*) та інші.

Актуальна судова практика

Юрисдикція спорів з державними реєстраторами

Спiр про скасування рiшення, запису щодо державної реєстрацiї права оренди земельної дiлянки має розглядатися як спiр, що пов'язаний з порушенням цивiльних прав позивача на земельну дiлянку iншою особою, за якою зареєстровано аналогiчне право щодо тiєї ж земельної дiлянки. Належним вiдповiдачем у такiй справi є особа, право на майно якої оспорюється та щодо якої здiйснено аналогiчний запис у Державному реєстрi речових прав на нерухоме майно. Участь державного реєстратора в якостi спiввiдповiдача (якщо позивач вважає його винним у порушенi прав) **не змiнює цивiльно-правового характеру цього спору.**

Постанови ВП ВС: вiд 04.09.2018 у справi № 823/2042/16; вiд 30.01.2019 у справi № 587/2135/16-ц.

Актуальна судова практика

Юрисдикція спорів з державними реєстраторами

Спiр щодо визнання протиправним та скасування рiшення державного реєстратора про реєстрацiю права власностi на об'єкт нерухомостi стосуються речового права на цей об'єкт, який на думку позивача, набуто третьою особою у неналежний спосiб, що свiдчить про приватноправовий, а не публiчно-правовий характер спiрних правовiдносин. У зв'язку з цим скасування рiшень державного реєстратора з проведення реєстрацiйних дiй обов'язково будуть впливати на майновi права тiєї особи, щодо якої цi реєстрацiйнi дiї буде скасовано, оскiльки питання правомiрностi укладення та належностi виконання цивiльно-правових угод, на пiдставi яких здiйснено реєстрацiю, обов'язково постане перед судом, який буде вирiшувати цей спiр. Якщо порушення своiх прав особа вбачає у наслiдках, якi спричиненi рiшенням, дiєю чи бездiяльнiстю суб'єкта владних повноважень, якi вона вважає неправомiрними, i цi наслiдки призвели до виникнення, змiни чи припинення цивiльних правовiдносин, мають майновий характер або пов'язанi з реалiзацiєю особою майнових прав або особистих немайнових iнтересiв, то визнання незаконними (протиправними) таких рiшень суб'єкта владних повноважень є способом захисту цивiльних прав цiєї особи й така справа **пiдлягає розгляду за правилами цивiльного судочинства** (постанови ВП ВС: вiд 13.03.2019 у справi № 688/2940/16-ц; вiд 24.04.2019 у справi № 820/3126/18).

Актуальна судова практика

Зловживання процесуальними правами

- подання скарг на судові рішення, яке не підлягало оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення (*постанови ВП ВС: від 29.05.2019 у справі № 219/10010/17; від 07.11.2018 у справі № 530/1730/16-ц, від 17.04.2019 у справі № 751/7099/17; від 20.06.2019 у справі № 530/725/18, від 11.09.2019 у справі № 757/64933-17-ц, від 23.10.2019 у справі № 521/13969/17; від 04.11.2019 у справі № 497/1094/15-ц, від 09.09.2020 у справі № 551/434/19); КЦС ВС від 04.03.2020 у справі № 760/4569/18;*
- подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями (*постанова ВС від 02.09.2019 у справі № 367/5934/17-ц*);

Актуальна судова практика

Зловживання процесуальними правами

- подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер (*постанови ВС: від 11.09.2019 у справі № 757/64933/17-ц, від 23.10.2019 у справі № 686/2030/15-ц*);
- необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою (*постанова ВП ВС: від 07.08.2019 у справі № 757/43800/18-ц; постанови ВС: від 14.11.2019 у справі № 557/3733/18, від 19.11.2019 у справі № 736/85/18-ц*);
- укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі;
- використання нецензурної лексики (*постанови ВП ВС: від 13.03.2019 у справі № 199/6713/14-ц; від 07.11.2019 у справі № 9901/324/191 та інші*).

Емоційна складова судового процесу

- Судовий процес сповнений емоціями, проте суддя має усвідомлювати своє покликання та при ухваленні судового рішення повинен залишатися неупередженим і таким, що здійснює контроль за власними емоціями та поведінкою.
- Робота суддею – це постійне випробування на професійну майстерність, людську мудрість і вдале вирішення конфліктних ситуацій.
- **Бути суддею – величезна відповідальність!**

Верховний
Суд

Дякую за увагу!